

Hvørjum granskar tú í?

Í summar fara vit at seta fokus á gransking í Vikuskiftissosialinum. Komandi seks vikurnar fært tú soleiðis innlit í, hvat klóku heilarnir í landinum sita og arbeiða við. Evnini spenna víða, heilt frá gøtunøvnum til barnsburðartunglyndi, men felags fyri allar seks granskarar er, at teir hava fingið føroyskar granskingarpengar frá Granskingarráðnum. Góðan lesihug!

Tað gamla havnarmálið, er søguliga eitt lágstættarmál

oyingar ilskaðust inn á hana, tí teir hildu hana venda sínum heimstaði baki. Fyri hana kendist lokala málið sum ein spennitroyggja. Til samanberingar kann eg siga, at tá eg havi spurt norðoyingar sama spurning, hevur tað ikki verið upp á tal at tillaga seg ein miðføroyskan málframburð, greiðir hann frá.

Hetta eru tvær einstakar upplivingar av, hvussu tilflytarar í Havn hava valt at fyrihalda seg til málið, og sostatt ber ikki til at siga nakað generelt út frá hesum báðum upplivingunum. Men kortini er hetta ein áhugaverd eygleiðing av, hvat rørist undir flatuni. Ein dialekt er ikki bara mátin, tú tosar uppá. Hon er ein partur av tínum samleika, og tað kann fyri summi tykjast sum brot á felagsskapin at broyta hetta sereyðkenni við tær sjálvum. Tað kann koma at kosta dýrt fyri einstaklingin at kasta eina slíka siðvenju fyri borð. Og tað eru upplivingar sum hesar, ið leggja til grund fyri at kanna broytingar í okkara dialektum.

– Ætlanin er at gera nýggjar upptøkur á nøkrum útvaldum støðum í Føroyum. Hesar upptøkurnar kunnu vit so samanbera við gamlar upptøkur, sum deildin eigur, fyri á tann hátt at kanna, um ella hvussu dialektin er broytt.

Dialektir ávirka báðar vegir

Til sjálvar kanningarnar eru nøkur støð vald út. Bygt á fokusid á verkætlanini, har munurin millum miðdepil og útjaðara skal lýsast, hava høvundarnir valt at kanna munin millum Havnina og Tjørnuvík, Klaksvík og Fugloy, Sandavágur og Tvøroyri og Sumba.

– Kanningarvísa, at miðdepilin sum oftast vinnur, meðan útjaðarin tapir, í og við at fólk frá útjaðaranum hava lyndi til at laga seg eftir høvuðsstaðarmálinum.

Endamálið er so at kanna, um dialektirnar kring stóru eindirnar úti í økjunum eru í broyting. Broytingar ávirka jú báðar vegir. Tað eru ikki einans tær smáu dialektirnar, ið eru hóttar. Í og við at samfelagið alsamt verður betri útbygt, flyta alsamt fleiri fólk til høvuðsstaðin, ið aftur ávirka okkara høvuðsstaðarmál, um ein kann siga tað soleiðis.

– Og hvat er so okkara høvuðsstaðarmál? Eg trúgvi, at tú í dag líka ofta hoyrir fólk í Havn úttala 'oy' í staðin fyri 'ei', og vendingar sum 'egveitisjiii', ið eru so eyðkendar fyri havnarfólk, hoyrist kanska knapt so ofta longur. Hetta kemur av stóru

tilflytingini, og tað er áhugavert at eygleiða, hvat tað ger við dialektina í høvuðsstaðnum, sigur Jógvan í Lon Jacobsen.

Burtur úr eygleiðingum sum hesum reisast onnur evni, sum eisini eru áhugaverd at triva í. Eitt nú, hvat er tað rætta føroyska málið? Tað verður javnan tikið fram, at miðlafólk og fólk í almenna rúminum skulu leggja seg eftir einum ríkismáli, einum máli sum er savnandi fyri fólk. Men hvat er tað rætta føroyska málið?

– Okkara talumálsnormur er serstakliga veikur í mun til tað, vit síggja í Danmark og Svøríki. Taka vit eitt nú tað gamla havnarmálið, er tað jú søguliga eitt lágstættarmál. Tað var ikki í Havn, at tey múgvandi fólkini búsettu seg. Í staðin var Havnin búsett av fátækrafólki, og tað var her, at tað danska málið var mest íblandað. Og tað hevur merkt menningina av lokala málinum í Havn, greiðir Jógvan í Lon Jacobsen frá.

Drynjan og fløt a

Hvørt tað er umráðandi at varðveita dialektir er ein áhugaverdur spurningur. Um mobilisering og fólkaflytingin bert er vaksandi, vera tað jú færri og færri til at varðveita og brúka dialektirnar. Allastaðni kring okkum søkja fólk inn móti stórru býnum. Henda kanningin av føroysku dialektunum er áhugaverd, tí nú ber til at samanbera dialektina á einum og sama stað tvey ávísa tíðarskeið. Kanska kann henda granskingin birta upp undir eitt nýtt kjak um føroyskt mál.

– Vit tosa nógv um mál í Føroyum, men serliga er fokus á rætta og skeiva málnýtslu, stavseting og talaða málið, ið verður brúkt í almenna rúminum. Tað verður ikki kjakast serliga nógv um júst dialektir.

Jógvan vísir á, at í Noreg er hugburðurin til dialektir heilt øðrvísi enn í Danmark og Svøríki. Svøríki og Danmark hava lagt á sama bógv og leggja størri fokus á at hava eitt ríkismál, meðan man í Noreg dyrkar fjølbroytni í teimum ymsu dialektunum. Samanborið við føroysk viðurskifti, hava vit eisini eitt ávíst fjølbroytni í okkara dialektum. Samanber t.d. drynjingina hjá vágafólki ella hvussu fløt tey eru norðanfyri.

– Tað hevði verið politiskt ókorrekt at tvinga fólk til at víkja frá sínum dialektum og í staðin brúka eitt miðføroyskt standardmál. Men tað er áhugavert at fara aftur um og hyggja eftir, hvat vit í veruleikanum hugsa um hesi viðurskiftini, sum í hasum døminum eg nevndi um suðuroyarádámuna, ið fekk av at vita fyri at víkja frá síni heimligu dialekt.

FAKTA:

- **Verkætlan:** Broiðingar í føroyskum dialektum gjøgnum tvey ættarlið. Fyrsti parturin av verkætlanini skal vera liðugur í 2016
- **Granskar:** Jógvan í Lon Jacobsen
- **Starv:** Útbúgvingarleiðari og lektari í málfrøði á Føroyamálsdeildini, Fróðskaparsetur Føroya
- **Stuðul:** 214.000 krónur frá Granskingarráðnum

– Dialektirnar í smáu bygdunum kring Klaksvíkina eru minkandi, meðan sjálvt 'norðoyamálið' veksur. Men tað eru bert gitingar, tí vit hava ongar kanningar, ið vísa hetta. Tað er hetta, okkara verkætlan vónandi fer at vísa, sigur Jógvan í Lon Jacobsen